

OSMANLI'DA DEVLET VE BİREY... TÜRKİYE'DE KAPİTALİZMİN GELİŞME DİYALEKTİĞİ...

Münir Aktolga
Ekim 2021

Bu makale „Bilişsel Tarih ve Toplum Bilimleri Açısından Osmanlı'dan bu Yana Türkiye'de Kapitalizmin Gelişme Diyalektiği“ başlıklı kitabımdan alıntıdır...

Sadece Osmanlı'da da değil, bugün halâ Türkiye Cumhuriyeti'nde bile, azıcık sıkışsak, neden hemen, “beka” sorunundan bahsedilir, “ne olacak bu Devletin hali”, ya da, “Devleti nasıl koruyacağız-kurtaracağız” diye düşünen birileri çıkar ortaya? Bu neden böyledir, nedir bu işin tarihsel, toplumsal temelleri? Bugün halâ, “sağcısıyla”, “solcusuyla”, “demokratıyla”, “ilericisi” ve “gericisiyle”, “dincisi” ve “dinsiziyle” bütün “Cumhuriyet aydınlarını” içine alan bu ruh halinin esası nedir?..

Kentten çıkma Batı toplumlarında birey ve toplum önce gelir, devlet sonra! Devlet, bu zemin üzerinde oluşur; elementlerini bireylerin oluşturduğu sistemin merkezi varoluş instanzıdır o. Birey ise, üretim araçlarının özel mülkiyetine sahip olarak kendisi için üretim yapması nedeniyle, ya da tabii, emeğini satarak üretim sürecinde kendisi için varolması nedeniyle bireydir ve vardır. Sosyal sınıfların ortaya çıktığı temel budur. Toplum, üretim araçlarının özel mülkiyetine sahip olanlar ve olmayanlar olarak ikiye bölündüğü zaman, sınıflı toplum da oluşmuş olur. Devlet de, bu yeni durumu, dengesizlik üzerine kurulu bu yeni “dengeyi” muhafaza etmenin aracı olur. Zaten bu yüzdendir ki, onun, “mülk sahibi sınıflar lehine oluşan bu ‘dengeyi’ koruyan kamu gücü olduğu”, “egemen sınıfın örgütü olduğu”, “egemen sınıfı temsil ettiği” söylenir.

Osmanlı Devleti'nin ve toplumunun oluşumu ve yapısı ise bambaşkadır...

Hep altını çizdiğim nokta şu: Osmanlı'da kuruluştan önceki dönemde, içinde Batı'daki anlamda bireylerin oluşmadığı bir aşiret toplumu vardır ortada... Bu toplum daha sonra fütuhata girişiyor, ve “Devlet” haline geliyor!.. Bu durumda, yeni oluşan toplum ve Devlet, Batı'daki gibi, elementlerini bireylerin oluşturduğu bir sistem değildir! Sistemin mantığına göre, birey halâ yoktur ortada, çünkü “özel mülkiyet yoktur”! “Mülk Allah'ındır”, “Allah adına da mülkün sahibi olan Devlet'in başınındır”!.. Osmanlı sisteminin elementleri, üretim araçlarının özel mülkiyetine sahip olarak, kendisi için üretim yapan “birey”ler değildir. Osmanlı'da, Allah adına da olsa, mülk sahibi olan tek “kişi” merkezi temsil eden Sultan'dır. Tek “birey”, kendisi için, kendiliğinden varolan tek kişi o dur.¹ Diğer insanlar, birey-vatandaş olmayıp, kendi varlıklarını toplumu temsil eden bu Devlet'le birlikte oluşturabilen, Devlet ve toplum varolduğu için, onunla birlikte varolan *Reaya-sürü-kul* insanlardır.

Bu durumda, bireyin olmadığı bir toplumda, Batı'daki anlamda bir “sınıf”tan da bahsedilemezdi! Peki, Osmanlı toplumu, Osmanlı'nın kendini ifade ettiği gibi “sınıfsız” bir toplum mu idi?..

¹ Ama onun, yani Sultan'ın „birey „olarak „varlığı“da, Batı'daki gibi, üretim araçlarının özel mülkiyetine sahip „özgür“ bir birey olmasından kaynaklanmaz! O, Allah'a ait olan mülkün, onu temsilen sahibidir. Yani gene Batı'daki anlamda „özgür bir birey“ yoktur ortada!..

Hayır tabii! Osmanlı'nın nasıl bir sınıflı toplum olduğunu daha önce inceledik.² Bu toplumun, "Yönetenler" ve "Yönetilenler" olarak iki sınıftan oluştuğunu gördük. Burada önemli olan, kentten çıkma Batı toplumları için kullanılan "sınıf", "birey", "sınıfsızlık" gibi kavramların Osmanlı'daki karşılığının aynı olmadığıdır. Bu kavramları Batı'daki gibi kullanacak olursak, ortaya tam bir bilmece çıkar ve içinde yaşadığımız topluma yabancılaşırız! İşte meselenin düğüm noktası da buradadır zaten. Birey olarak gelişmemiş, kendi varlığını birey olarak üretemeyen Osmanlı ve Türk insanının, sıkıştığı zaman, "Devlet'i korumaktan-kurtarmaktan" bahsetmesinin nedeni budur. Ona göre "Devlet" -aynen daha önceki aşireti gibi- önce gelir. Ve ancak "Devlet varsa kendisi de, diğer insanlar da vardır." Devletin "kutsal" bir varlık oluşunun altında yatan mantık budur...

Biliyorum, bütün bunlar, Osmanlı ve daha sonra da onun devamı olan" Cumhuriyet dönemi "aydınları" için (dünkü ve bugünkü, "Beyaz ve Siyahtürk" aydınlık için...) "anlaşılmaz" şeylerdir!..

Çünkü, Devletin toplum mühendisliğine soyunduğu bir sürecin ürünü olan Osmanlı ve Cumhuriyet "aydınları", içinde yaşadıkları topluma, onun tarihine yabancılaşmıştır. Onlar adeta, kendi toprağından sökülüpte Devletin onlar için geliştirdiği toplumsal bir kavanozda yetiştirilmiş çiçeklere benzerler!.. Sahip oldukları bilgiler, ya Batı'dan "öğrenilen" şeylerden, ya da İslamcı ideoloji aracılığıyla üretilen bilgilerden ibaret olduğundan, bunların maddeleşmesiyle oluşan "medeniyetimiz"de köksüz kalmıştır!.. Olay maalesef budur... Bu nedenle, önce süreci iyi tahlil etmek, toplumu değiştirme mücadelesinin kendini değiştirmeye paralel olarak gelişebileceğini görmek gerekir... Olayın Enformasyon İşleme Teorisi açısından açıklaması budur...

ŞİMDİ GELDİK DEVLETİ KURTARMANIN YENİ BİÇİMİ OLARAK "BATILILAŞMAYA"!..

Gün gelir, devran döner, "deniz biter"! Kendi kendini yer bitirir Osmanlı! Ama ortada bir uç beyliği de yoktur artık "tarihsel devrim" yaparak "Devleti kurtaracak"! Hem sonra, o defter kapanmıştır artık! Elin oğlu, atı alıp Üsküdar'ı geçmiştir! Avrupa, sanayi devrimini yaşamaktadır. Askerlik sanatı kökünden değişmiştir. Osmanlı'nın elindeki silahlar tarihin çöp sepetine atılmıştır çoktan. Artık öyle at sırtında, elinde kılıç, "ya Allah" diyerek fütuhatlar yapma devri bitmiştir!..

Osmanlı'nın işgali altındaki topraklarda kapitalizm gelişmekte, buralarda milliyetçi akımlar güçlenmektedir.³ Kendine güvenen herkes, artık bu sistemden ayrılıp, bağımsızlığını kazanmak istemektedir. Avrupa'nın gelişmiş ülkeleri de bunları desteklemektedir. Ne yapacaktır Osmanlı? Devleti nasıl koruyacak ve "kurtaracaktır"?..

Şerif Mardin'den bir kere daha Osmanlı gerçeği... Özetleyerek aktarıyorum:

"Osmanlı İmparatorluğu'nun muhtelif müesseselerini birbirine kenetleyen ve onları ayakta tu-tan harç, gaza ideolojisi, devletin sınırlarını mümkün olduğu kadar genişletme çabasıydı. Bu itibarla, İmparatorluk'ta iktisadi faaliyet konusunda hakim zihniyet "verimi arttırmaya" (üretime) değil, kılıcının hakkıyla yeni gelir kaynakları elde etmeye yönelmişti. Bundan dolayıdır ki, Osmanlılar için harpte mağlup olmak ve

² Bütün bunları boşuna Marksist devlet-sınıf anlayışının içine sığdırmaya çalışmayın! Sığmaz çünkü! Ben yıllarca uğraştım sığdıramadım! Marks'ın „devlet“i ve „sınıf“i, kentten çıkma Batı toplumlarının tarihsel gelişimi içinde biçimlenir. Marks, göçebelikten, fütuhat yoluyla devletleşmeyi ve sınıflı toplum haline gelişi incelememiştir...

³ Şüphesiz, Osmanlı'ya karşı verilen bağımsızlık mücadeleleri sadece buralarda gelişen kapitalizmin ürünü değildir! Batı'lı ülkelerin etkisiyle -sadece fiilen değil, ideolojik olarak da- gelişen „kurtuluş savaşlarıdır“ bunlar. Zaten bu yüzdendir ki, bu ülkeler Osmanlı'dan kurtulur kurtulmaz hemen Batı'nın etki alanına girerler! Osmanlı'nın parçalanması dünyanın gelişmiş kapitalist ülkeler tarafından yeniden paylaşılmasına bağlı olarak gerçekleşir...

toprak kaybetmek bir gelir azalması manasına geliyordu.⁴ Diğer taraftan, Renaissance'dan sonra Avrupa'da askeri güç yeni şekiller almıştı. Bu yeni beliren disiplinli piyade ve topçu birliklerine karşı koymak için gene aynı tipte askeri birliklere ihtiyaç vardı. Askerlerin Batı yöntemleriyle yetiştirilmesi, daimi olarak talim ettirilmesi ve kendilerine maaş verilmesi için de yeni gelir kaynakları bulmak icabediyordu. Başka bir ifade ile, bir taraftan devletin gelirleri azalırken, diğer taraftan da giderleri çoğalıyordu.

Devletin bu zor durum karşısında aradığı hal çareleri ise mahduttu ve üç ana eksen etrafında toplanıyordu: Osmanlı İmparatorluğu'nda bir zamanlar iyi işleyen ve asker temini ile yakından ilgili olan toprak sistemini eski haline getirmek, para basmak veya vergi yükünü arttırmak.⁵

Bunlardan birincisi, fütihat devam ettiği sürece mümkündür. Nitekim de, Fatih'le birlikte diriltiren Tımar sistemi Kanuni devrine kadar başarıyla yürütülmüştü. Ama fütihat bitince Tımar da bitti ve geriye iki çözüm kaldı. Para basmak, ya da vergileri arttırmak. Bunların ikisi de yapıldı. İltizam sistemiyle halkı soyup soğana çeviren Devlet, bir yandan da boyuna para basıyordu. Enflasyon bir çığ gibi büyüyor, hayat yaşanmaz hale geliyordu. Bütün bunlar hep Devleti yeniden örgütleyebilmek, "çağdaşlaştırarak", "batılılaştırarak" "kurtarmak" sürecine paralel olarak yapıyordu.

Evet, "Devleti kurtarmanın" yolu bulunmuştu: "Batılılaşmak"!

Yani Batı gibi olmak. O zaman, onlar nasıl geliştirse Osmanlı da öyle gelişecek, "kurtulacaktır"! Halk da varsın bu arada biraz sıkıntı çeksindi! Zaten halkı düşünen mi vardı ki! Bunun için Batı'ya öğrenciler gönderildi, Batı'dan askeri eğitmenler getirildi. Kısacası, "Batılılaşmak", yani Batı gibi olmak için elden ne geliyorsa yapıldı... Tabii bütün bunlar "Devleti kurtarmak uğruna" halkı feda ederek, halka rağmen yapıldığı için, halk bu sürece karşı idi. Ama halkın bu "karşıtlığı" aslında kapitalistleşmeye, gelişmeye, ilerlemeye karşı olmak anlamına gelmiyordu! Onlar, mültezimlerin eline terk edilmeye, Devlet zoruyla köleleştirilmeye karşıydılar. Ancak Devletçi-"Baticılar" bunu böyle anlamadılar. Ve halk onların gözünde sanki "çağdaş medeniyet seviyesine ulaşmaya karşı, şeriat yanlısı gerici bir güçmüş" gibi görünmeye başladı! Bu halâ, Osmanlı Baticılarının Cumhuriyet dönemindeki devamı olan asker-sivil aydın "Beyaztürk" güçlerin gözünde de böyle değil midir! "Halk cahildir", "göbeğini kaşıyan adamdır", "gericidir" onların gözünde de. Onlarsa "ilerici, çağdaş!!"

BATILILAŞMAK SÜRECİ BİR "İÇ TARİHSEL DEVRİM" OLAYIDIR!..

"Batılılaşma" olayını bilişsel tarih ve toplum bilimleri açısından ele alırsak; "Batılılaşmak", Osmanlı'nın çevreyle etkileşme, yaşamı devam ettirme mücadelesinde, istenilen sonuçları elde edebilmek için mecbur kalarak başvurduğu bir toplum mühendisliği faaliyetidir... Daha başka bir deyişle, "Batılılaşma", Osmanlı'nın -Devletin- yaşamı devam ettirebilmek için, sistemin toplumsal DNA'larında kayıt altında olan bazı "tarihsel devrimci" bilgileri kullanarak kendi bünyesinde bir operasyon yapma, bu şekilde "çevreye-çağa uyum" sağlayabilme çabasıdır. Kendi varlığını -nefsini- başka türlü üretmeyeceğini anlayan Devletin, yaşam kavgasında, kendini kurtarma operasyonudur. Batı medeniyetiyle Osmanlı arasındaki etkileşme sürecinde, Osmanlı, batılı yaşam tarzıyla birlikte, Batı medeniyetine ilişkin kurum ve kuralları da "benimseyerek" hayatta kalabilmeye çalışmaktadır... Tabii bu "benimseme", Osmanlı'nın, üzerine giydiği İslamcı elbiseyi çıkararak, bunun yerine "Baticılık" adı verilen yeni bir elbiseyi giymesi şeklinde başlar, o ayrı, ama işin özü budur!..

⁴ Bu noktanın altını çiziyorum. Yavaş yavaş bir kere daha okuyunuz bu cümleyi!..

⁵ Mardin, a.g.e.

Şimdi, bütün bunlar ne anlama geliyor, konuyu açarak olayı daha iyi anlamaya çalışalım:

Önce, Osmanlı ve Türkiye tarihinde “Batılılaşma” olayının bir “ iç tarihsel devrim” olayı olduğu tesbitinden başlıyoruz...⁶

Evet, bu “devrimin” en üst tepe noktası ise Cumhuriyet’in kuruluşudur... Osmanlı Devleti kurulurken neden İslâm Medeniyeti’ne sarıldıysa, neden bütün kurum ve kurallarıyla, yaşam tarzıyla İslâm Medeniyeti’ni benimsemek zorunda kaldıysa, bu kez de, gene aynı nedenlerden dolayı Devlet bir tür kabuk değiştirmekte, sırtındaki “İslâmcı kabuğu” çıkararak, onun yerine “Baticılık” kabuğunu geçirmeye çalışmaktadır...

Peki nedir bu, bir tür toplumsal DNA değişimi olayı mıdır? Bunun bir tür toplumsal mimarlık-mühendislik harikası olduğu ortada, ama olayın özü nedir?..

Batı’da “Türklerin ilkel, barbar” oldukları, “tarih boyunca hiçbir bilimsel buluşa-yeniliğe imza atmadıkları” söylenerek Türkler küçük görülür! Hatta bu görüş, aşağılık duygusu, bizim “aydınlarımız” içinde de yaygındır! Ama sadece şu “Batılılaşma” olayı bile, dünya tarihinde başka eşi bulunmayan, Türkler’in, bir sosyal mimarlık-mühendislik harikası olarak, bilişsel tarih ve toplum bilimlerine yaptığı en büyük katkıdır! Kim bilir, bu çalışma da belki bunun belgesi olur!

Önce Şerif Mardin’i dinleyelim. Gene özetleyerek aktarıyorum:

“Osmanlı devlet adamları devlet yönetimini bir tür toplumsal mimarlık (mühendislik) olarak değerlendiriyorlardı. “Devlet yararına” olan bir politikayı benimsemekte, bunun kaynağı Batı da olsa, sanıldığından daha az tereddüt göstermişlerdir. Batı karşıtı güçler, çoğu zaman, Yeniçeriler gibi, Batı kurumları İmparatorluğa getirildiği takdirde, statülerini kaybedecek olan meslek gruplarıydı. Tepki, yukarıdan değil, aşağıdan geliyordu. Osmanlı devlet adamının bu sosyal mimar tarafını görmezsek Tanzimat’la gelen sosyal düzenlemenin nasıl -bütün güçlülere rağmen- Türkiye’ye yerleştiğini anlayamayız.“⁷

Demek ki, “Batılılaşma” sürecinin iki dinamiği vardır. Birincisi, dış dinamik olarak Batı, bu açık. İkincisi ise, “Devleti kurtarma” çabası içinde olan Osmanlı ve onun Devlet sınıfıdır. Yani öyle, sadece “emperyalistlerin” dışardan müdahalesiyle gerçekleşen bir toplumsal DNA değişimi, zorla “Batılılaştırma” olayı değildir bu! Asıl talep içerden geliyor. Ve içerdeki bu dinamik dışardakiyle birleşiyor... Türklerin neden ve nasıl Müslüman olduklarını daha önce bütün ayrıntılarıyla inceledik. Burada da gene aynı tarihsel devrim diyalektiği söz konusudur...

Türklerin Müslümanlığı kabul etmesi de üretim süreci içinde oluşan yeni bir bilginin toplumsal bilgi haline gelmesi olayı değildi şüphesiz! Türkler İslamiyet’i kabul ederken mevcut toplumsal DNA’larını, yani “Kan-Töre” bilgi sistemlerini bir yana atmıyorlardı, bunlar gene yerinde duruyordu!.. Onlar (Türkler) bu temeli değiştirmeden, onun içine adım adım yeni bilgi sistemine ilişkin unsurları da monte ederek, İslam’dan aldıklarıyla-öğrendikleriyle kendi bilgi sistemlerinin içinde bir tür sentez yapıyorlardı.

⁶ Her seferinde altını çizmek istiyorum!.. Burada, bu çaba iyi midir, kötümüdür, iyi mi olmuştur, kötü mü bunu tartışmıyoruz!.. Çünkü, tarihte olan her şey -bilişsel tarih anlayışına göre- o dönemin koşulları içinde daha başka türlü olamadığı için olmaktadır. Bize düşen, „bugünün güneşiyle dünkü çamaşırları kurutmaya çalışmak“ olmayıp, olanı, olanları, nedenleriyle birlikte açıklamaya çalışarak, buradan günümüze ilişkin sonuçlar çıkarabilmektir...

⁷ Mardin, a.g.e.

İslamiyet'in kabulünün bir "tarihsel devrim" olduğunu söylememizin altında yatan budur!..

Devrim, mevcut üretim ilişkileri sisteminin içinde üretici güçlerin gelişmesi sonucunda, yeni üretim ilişkileriyle yeni bir toplumun doğuşu, aşağıdan yukarıya doğru toplumun kendini yeniden üretmesi olayıdır. Burada işin özü üretimdir, üretirken kendini de üretme olayıdır devrim. "Tarihsel devrim" ise, yukardan aşağıya doğru yaşanan bambaşka bir sürece işaret eder...

Dikkat ederseniz bu ilk "kabul" aşamasında "Türk İslamı" tamamen tasavvufa dayanan bir İslamdır.⁸ Bunun, resmi İslam'la, bir devlet düzeninin toplumsal DNA bilgi sistemiyle hiçbir alâkası yoktur!.. Türkler İslam'ı alıyorlar ve onu kendi "Kan-Töre" bilgi sistemlerinin içine monte ediyorlar!.. Yani, İslam'ı benimseyince esas toplumsal DNA'ları değişmiyor; "Kan anayasası-Töre" duruyor yerinde, İslâm bunun içine monte ediliyor o kadar. Ortaya çıkan sonuca da "Tasavvuf" deniyor. Bir Ahmed-i Yesevi'nin, bir Yunus Emrenin, Hacı Bektaş'ın, Şeyh Bedreddin'in Tasavvufu bu türden bir tasavvuftur...

Bu nasıl bir "devrimdir" şimdi?..

Evet, tarihsel devrim sürecinde, klasik anlamda, yeni bir üretim ilişkisi temelinde, yeni bir bilgi sistemi-toplum çıkmaz ortaya! Ama, yukardan aşağıya doğru da olsa, yeni bilgilere sahip olarak bir yenilenme, kendini yeniden üretme potansiyeli-motivasyonu söz konusudur. Normal koşullarda, yeni insan tipleri, yeni bir üretim biçimiyle birlikte yeni üretim ilişkileri içinde ortaya çıkarken, yukardan aşağıya "yenilenme" sürecinde, gelişme ve kendini yeniden üretme mekanizması "mevcut çerçevenin içinde öğrenme" süreciyle birlikte anlam kazanır. Yani, önce belirli bilgilere sahip çıkıyorsun -bunları "benimsiyorsun"- sonra da, aynen bir mühendislik faaliyetini yerine getirir gibi "sahip olduğun" bu bilgilere göre toplumsal yaşamı düzenliyorsun!..

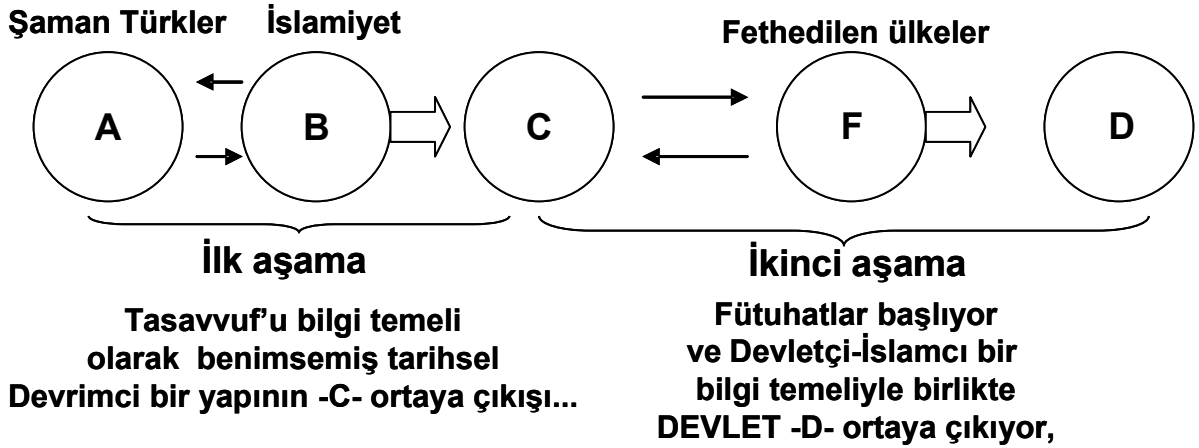
Türklerin, İslam'la etkileşme içinde, İslam'a ilişkin enformasyonları alıp bunları kendi bilgi sistemleriyle değerlendirerek bir sentez ürettiklerini söyledik. Bu toplumsal sentezin elementleri onların kendileri değil midir aslında? Elbette! Çünkü, etkileşme sonunda ortaya çıkan "Türkler" artık başlangıçtaki Türkler değildir!.. O halde Türkler, yaşamı devam ettirme süreci içinde önce belirli bilgileri "benimseyerek" onlara sahip çıkıyorlar, sonra da bu bilgilere göre kendilerini yeniden üretmeye başlayarak değiştiriyorlar-değiştiriyorlar!.. Nasıl mı?..

Tekrar Osmanlı'ya, Osmanlı Türkleri'ne dönersek: İlk aşamada Osmanlı Türkleri'nin her biri birer Tasavvuf ehli idi. O ilk "ülküçü gaziler-ilbler", dervişler nedir, o Ahi Evran'lar, Hacı Bektaş'lar nedir... Osmanlı'yı, Hristiyanından Şamanına kadar binbir çeşit insanı peşine takarak bir Devlet olmaya doğru götüren dünya görüşü ne idi? Osmanlı'da bütün o insanları kendine doğru çeken gücün kaynağı ne idi? Tek kelimeyle Tasavvuf değil midir bu!.. Kısacası, Türkler'i ve Osmanlı'yı bir tarihsel devrim gücü yapan bilgi temeli Tasavvuftur... Sonra ne oluyor peki?..

Osmanlı fetihlere başlıyor. Ve kısa bir zamanda hallaç pamuğu gibi atıyor Anadolu'yu! Yeni topraklar, yeni halklar, insanlar derken, artık bir Devlet haline gelmek gerekiyor. Başka çare kalmıyor çünkü. Yoksa nasıl yönetilecekti bu kadar çeşit insan. Ama onun, yeni sınıflı topluma, yaşam tarzına-toplum düzenine ilişkin bir bilgisi yoktu ki! "Kan" bilgisinin Tasavvufu zenginleştirilmesiyle ortaya çıkan yeni bilgi ve sistem, en fazla genişletilmiş bir aşiret için, yani bir tür "Bozkır Devleti için yeterli idi"! İşte Osmanlı,

⁸ Ben buna da „Türk tasavvufu“ diyorum. Çünkü başka tasavvuf yorumları da vardır. Örneğin, Arap tasavvufu, Hind tasavvufu vb...

tam bu aşamada, Selçuklu Devlet sınıfı artığı belirli “İslami bürokratlar” üzerinden resmi İslâm’la tanışır (yaşamı devam ettirme sanatı derler buna!) ve bütün kurum ve kurallarıyla, yaşam tarzıyla bir sınıflı toplum düzeni -bilgi sistemi- olan İslâmı alır, “benimser!”⁹

Peki ne oluyor “benimseyince”? Ne demek bu “benimseme”? Fetihçi toplum gidiyor da onun yerine üreten, üretime dayanan yeni bir toplum mu geliyor hemen? Hayır!! Osmanlı, Devlet kurmadan önce de fetihçiydi, kurduğu Devlet de gene fetihçidir!..

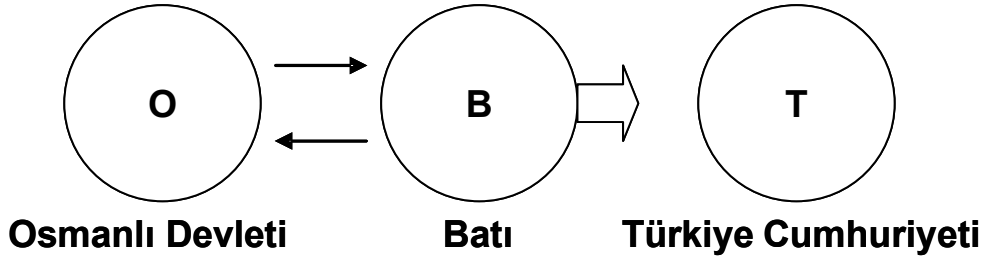
Osmanlı, kuruluş öncesinde İslâm’dan aldığı bilgileri kendi Kan-bilgi sistemine monte ettiği zaman ortaya çıkan bilgi sistemine “Tasavvuf” deniyordu. Şimdi, Devlet haline gelirken de Tasavvuf gidiyor, onun yerini resmi İslâm alıyor! Osmanlı’yı Osmanlı yapan sürecin diyalektiği budur!..

Dikkat edilirse bu süreç içinde toplumsal DNA’larda esasa ilişkin bir değişme falan yoktur!.. Sadece, mevcut toplumsal DNA yapısıyla oynanmaktadır o kadar! Yani, yaşamı devam ettirme kavgasında ne gerekiyorsa o yapılıyor, onlar benimseniyor-“öğreniliyor” ve sonra da “öğrenilen” bu yeni bilgiler mevcut bilgi sisteminin içine, eskilerinin üzerine yerleştiriliyor. Eski sinapların yanına yeni sinaplar ilave ediliyor! Türkler, kelimenin tam anlamıyla, bir toplumsal mimarlık-mühendislik örneği vererek, kendi toplumsal DNA bilgi sistemlerine mevcut duruma ilişkin yeni bilgiler monte ediyorlar ve bu bilgilerle de çevreden gelen enformasyonları işleyerek yaşamlarını devam ettiriyorlar...

TARİHSEL DEVRİM GERÇEKLİĞİNİ BİRAZ DAHA AÇALIM!..

Önce şu soruyu soralım! Neden üretir insanlar? İşin özünde yaşamı devam ettirme mücadelesi yok mudur? Yeni bir üretim ilişkisine geçişin özünde de yeni bilgilerin öğrenilmesi, bunlara dayanılarak yeni bir üretim sürecinin örgütlenmesi yatmıyor mu? Devrim söz konusu olunca bu, aşağıdan yukarıya yeni bir toplumsal DNA bilgi sisteminin oluşmasıyla, toplumsal sistemin nitelik değiştirmesiyle gerçekleşiyor; tarihsel devrimde ise, mevcut toplumsal DNA’lar değişmediği halde (yani toplum özünde bir nitelik değişimine uğramadığı halde), mevcut toplumsal bilgilerin -DNA’ların- içine yeni bilgiler monte edildiği için, bu bilgilere dayanarak insanlar -toplum- çevreden gelen madde-enerjiyi-enformasyonu daha iyi, daha ileri düzeyde değerlendirerek işleyebiliyorlar. İşte bunun içindir ki, tarihsel devrim de bu anlamda ileri bir adımdır...

⁹ Yani, Türkler’in İslâm’ı benimsemeleri iki aşamada olur. Birinci aşamada, Türk-İslam sentezi olarak Tasavvuf çıkar ortaya. İkinci aşama ise resmi İslâm’a geçirir...

Tekrar Osmanlıya dönersek; bu kadar açıklamadan sonra, şimdi artık Osmanlı'yı "Batılılaşma" sürecine sokan "iç dinamiğin" nasıl bir dinamik olduğunu, "Devleti kurtarma" duygusunun kökenlerinin nerelere dayandığını biliyoruz . Tek cümleyle özetlersek; Osmanlı insanı, halâ eski aşiret anlayışıyla belirlenen dünya görüşüne göre, "Devlet varsa vardır"! Bu nedenle, "Devleti kurtarmak", "yaşatmak" aslında onun kendi varoluş çabasıdır. Çünkü, onun için "Devlet" aşirettir. O, henüz daha bir birey haline gelmediği için, ancak aşireti -bu daha sonra Devleti oluyor- varsa vardır!.. Peki, bu varoluş anlayışı, bu Devlet anlayışı sadece "Yönetici" sınıfa özgü bir şey midir? "Yönetilenler" için durum farklı mıdır?..

Hayır değildir! Çobansız "sürü", ya da sürüsüz "çoban" olur mu? "Devlet baba"sız "varolmak" mümkün müdür? Çünkü, aynı aşiret mantığı "Yönetilenler" için de geçerlidir! "Kurda kuşa yem olmamak için", "Allah Devletimize zeval vermesin" diye düşünür "Yönetilenler" de!..

Evet, "Yönetilenler", yeri geldiği zaman, bu Devlete isyan da ederler, ona karşı da çıkarlar, ama bu karşı çıkış sistemin kendi içindeki bir tepkidir. Devletin varlığı değildir burada sorgulanan! Zaten, onun yerine başka bir şey getirmek gibi bir talepleri de yoktur!¹⁰ Sistemin içinde bir sivil toplum bilinci-bilgisi oluşmamıştır ki (ya da eksiktir). "Şeriat düzeni", "din devleti kurmak" falan, bunlar da hep marjinal taleplerdir. Halkın tepkisi, İltizam sistemiyle birlikte hayatın yaşanmaz hale gelmesinedir. "Devlet babanın" çocuklarını-sürüyü ihmal etmesinedir o kadar!.. Yoksa, Devlet ister Batılılaşsın, isterse ne yaparsa yapsın, onlar için sorun bu değildir! Önemli olan Devletin orada ("başlarında") durmasıdır! Çünkü, öyle de olsa, böyle de olsa özünde bir şey değişmeyecektir! Nasıl olsa her şey onların-"Yönetilenlerin" dışında, yukarıda olup bitmektedir. "Batılılaşma" süreci, içerdeki İltizam sisteminin uygulamalarıyla paralel geliştiği içindir ki, halk bu iki oluşumu bir arada görür, ve tepkisi bunadır. Ama Osmanlı'nın Devlet kafası bu gerçeği göremez. Hem göremez, hem de görse de işine gelmediği için anlayamaz! Ona göre Devletin varolabilmesi için zorunludur yapılanlar. İltizam düzeniymiş, halkın mültezimlerin insafına bırakılmasıymış bunları anlamaz o. Var mıdır bunun başka bir çaresi? Yok! "Batılılaşmak" tek çaredir. Osmanlı, "sıkın biraz dışinizi" der halka! Halk içinse, mültezim zulümüyle Batılılaşma bir ve aynı şeydir. Yoksa öyle, Şeriat düzeni getirmemiş vb. bunlar halkın aklının ucundan bile geçmez! Bu türden lâfları eden üç beş "kendini bilmez"i halk olarak değerlendirmek ve sonra da, bu "Şeriat düzenini getirmek isteyenlere" karşı "kurtarıcı" olarak ortaya çıkmak Osmanlı'ya has bir "Beyaztürk" Devleti kurtarma stratejisidir. Osmanlı'da oyun çoktur lâfı boşuna çıkmamıştır! Halk, içine itildiği çıkmazdan kurtulabilmek için koruyucu bir kalkan olarak dine sarılmaktadır o kadar...

Osmanlı Devlet sınıfı, "Batılılaşmak" çabasıyla birlikte kendi içinde ikiye bölünür. Bir kanat, mevcut durumu muhafaza etmeyi savunurken, diğer kanat da, toplumu ve Devleti yeni bilgiye göre, yukarıdan aşağıya doğru yeniden kurma, inşa etme çabasına girişmiştir. Bütün o Tanzimat döneminde yaşanan olayların, Genç Osmanlılar'dan Jön Türkler'e ve İttihat Terakki'cilere kadar, "Batıcı" asker-sivil Devlet sınıfı unsurlarının

¹⁰ Ya Şeyh Bedreddin mi diyorsunuz? Neydi Şeyh Bedreddin'in Osmanlı'nın yerine önerdiği düzen? Osmanlı'dan daha ileri bir düzen mi öneriyordu Şeyh Bedreddin? Hayır! Eskiye, ilkel komünal topluma dönüşü öneriyordu o. Ama toplum zaten adım adım oradan buralara gelmemiş mi idi, tekrar geriye gidiş bir çözüm değildi ki!..

hepsinin yapmaya çalıştıkları şeyin özü budur. Padişah ise, ortadaki denge unsurudur!! Hem, var olanı temsil eder, hem de, “Devleti kurtarmaya çalışan” “Baticı” bürokratlarına göz kulak olur. Denge, bazen bir tarafın, bazen da diğer tarafın lehine dönse de, işin özü budur.

Osmanlı toplum mimarlarına göre, yeni bilgiyle (“Batı kültürü”) toplumu yeniden inşa etmek demek, eski bilgiye göre varolan kurumların (yapı) yerine yenilerini oluşturmak demektir. Eski yapı, eski bilginin maddeleşmiş şeklidir. Yeni bilginin maddi bir gerçeklik haline gelmesi için, bu bilgiye göre yeni bir yapının oluşması gerekecektir. Peki bu nasıl olacaktır? Bilgi denilen şey, öyle herhangi bir maddi gerçekliğe tekabül etmeden varolan, hazır bir elbise gibi alınıp üstüne geçiriliverecek bir şey midir?..

Her maddi gerçeklik belirli bir bilginin kristalize olmuş şeklidir demiştik. Yani madde ve bilgi birbirlerinden ayrı olarak düşünülemezler. Bilgi maddeyle gerçekleşir, madde de belirli bir bilgiyi temsil eder. Bu nedenle, Batı düşüncesi ve Batı sistemi bir ve aynı gerçekliğe denk düşerler. Batı bilgi sistemi, kentten çıkma Batı toplumlarının toplumsal DNA’larından kaynaklanır. Bir insanın yapısını nasıl ki onun DNA’ları belirliyorsa, Batı toplumlarının bilgisi de onların toplumsal yapılarını belirleyen toplumsal DNA’larıdır. Bu bilgiyi onun maddi gerçekliğinden soyutlayarak alıp, tamamen ayrı bir maddi gerçekliği bununla yeniden yaratmak-şekillendirmek, yani toplum mühendisliği yaparak toplumsal DNA’ ları değiştirmek mümkün müdür? Hayır, mümkün değildir! Yani, bu anlamda bir toplum mimarlığı-mühendisliği mümkün değildir!..

Peki o zaman, nedir Osmanlı’nın bütün o “Batılılaşma” çabalarının özü?.. Nedir Osmanlı toplum mimarlığını-mühendisliğini “eşi bulunmaz” hale getiren şey?..

Biraz sonra daha açık bir şekilde göreceğimiz gibi, Osmanlı ve daha sonra da Cumhuriyet dönemi “Baticıları”, mümkün olmayanı yapmaya çalışarak, onu kendilerine rağmen mümkün hale getirmişlerdir!.. İşte, Osmanlı’dan bu yana Türkiye’de kapitalizmin gelişmesi sürecinin diyalektiği budur!..

Olayın, Osmanlı’nın “Batılılaşma” sürecinin iki boyutu vardır:

Birincisi açık: “Batılılaşmaya” çalışırken Osmanlı’nın niyeti, kapitalistleşmek, bir sivil toplum oluşturmak, yeni bir üretim ilişkileri sistemini kurmak falan değildir! Yapısal olarak kendi varlığı, Devlet anlayışı buna engeldir her şeyden önce. Onun niyeti, aynı yapıyı muhafaza ederek, aynen İslâm’ı benimserken yaptığı gibi, üstüne yeni bir elbise giyme yoluyla “Batılılaşmaktır.” Daha önce toplumsal DNA’larına monte ettiği artık eskimiş, işe yaramayan bilgileri çıkarıp, bunların yerine yenilerini, onun hayatta kalmasına daha fazla yararı dokunacak olanları monte etmektir! Yani gövde aynı kalacak, ama giydiği elbise değişecektir! Bu arada da, giyilen elbiseye-bilgiye göre yaşamaya çalışılacaktır tabii! Kapitalistmiş gibi davranılacak, donanılacaktır!..

Osmanlı’nın son dönemlerinde, “eskiyi” temsil eden güçlerle, özellikle de Ulema kesimiyle, “yeni” temsil edenler arasındaki çatışmanın kaynağı tamamen bu, toplumsal DNA ’lara monte edilmiş “bilgilerin değiştirilmesi” olayıdır. Yani esas (toplumsal DNA ’lar değişmiyor. Değişmezdi de zaten; çünkü bu ancak yeni bir üretim biçimiyle birlikte değişebilirdi). Devlet gene aynı Devlet, yapı gene aynı yapı olarak duruyordu. “Yönetenler” ve “Yönetilenler” gene aynı konumlarını muhafaza ediyorlardı, ancak aktörlerin kafalarındaki bilgi temeliyle birlikte üzerlerindeki elbiseler, yani biçim değişiyordu! Bu ise, eski biçimi temsil eden kadroların gitmesi, onların yerini yenilerinin alması anlamına geliyordu. “Eski” temsil eden güçlerle “yeniler” arasındaki çatışmanın kaynağı işte tam bu noktada başlıyor. Bunun en tipik örneği ise, Yeniçeri Ocağı’nın kaldırılarak, onun yerine “yeni” bilgiyle örgütlenmiş yeni bir ordunun kurulması idi. Bunun Devlet için bir zorunluluk olduğunu anladığı an

gözünü kırpmaz Osmanlı ve bir anda binlerce Yeniçeriyi kılıçtan geçiriverir! Osmanlı'nın kafasında bir yerlerde halâ, orduyu modernleştirerek, eski gaza dolu günlere geri dönmek de vardır aslında!!¹¹

Bu süreç içinde “yeniyle” “eski” arasındaki çatışmanın en yoğun olduğu alan, hiç şüphesiz dinsel alandır...

Osmanlı sisteminde Ulema, “dört Devlet sınıfından” biri olan “İlmiye”nin bel kemiğini oluşturuyordu. Osmanlı sistemi, her ne kadar Şeriat'la yönetilen bir sistem değilse de, gene de İslam, sistemin önemli bir referans unsuruydu. En azından, kararlar Şeriat kılıfına uydurularak alınırdı. Bu anlamda İslam, Osmanlı'nın aşiret-Devlet anlayışına entegre edilmiş esasa ilişkin bir unsurdur. “Batılılaşmaya” karşı en büyük tepki Ulemadan geldi. Çünkü Ulema, eski durumunu kaybetmekten korkuyordu. “Batılılaşıldığı” zaman, kimse onlardan artık fetva istemeyecek, “dinle Devlet işleri birbirinden ayrılacaktır”. Bu ise, Ulemanın Devlet sınıfı içindeki yönetici fonksiyonunun fiilen tarihe karışması anlamına geliyordu...

Ulema Osmanlı'ya güvenmiyordu. Çünkü, Osmanlı için esas olan Devletti. “Ulema”, “İslam” vs. bunlar hep Devlet varsa vardı. Devlet'in varlığının tehlikede olduğunu gören Osmanlı, nasıl ki gözünü kırpmadan Yeniçeriler'i kılıçtan geçirivermişse, aynı şekilde, Ulema'yı da, hatta İslam'ı da bir tarafa atabilirdi! Devlet'in ruhundaki o “Derin Devlet” anlayışının ne anlama geldiğini, bu anlayışla nelere kadir olunacağını çok iyi biliyordu Ulema! Böylece, geleneğe uyararak, o da Devlet'e karşı isyan edenler tarafına geçti! Ve Yönetilenler'in -“Çevre” unsurlarının- Devlet'e karşı zaten öteden beri var olan, ve daha çok tarikatlar içindeki örgütlenmelerde ifadesini bulan, aşağıdan yukarıya tepkisiyle ilişki kurarak, “din elden gidiyor” yaygarasına başladı. Daha önce, bir Şeyh Bedreddin'in katli için fetva veren, Devlet'in kuruluşundan beri Osmanlı'ya karşı savaşan tasavvuf erlerinin baskı altında tutulmasında, bütün yapılan işlerin kitaba uydurularak yapılmasında baş rolü oynayan Ulema, şimdi, işinin bittiğini anlayınca, “dinin elden gittiğinin”de farkına varıyordu! Ve öyle oldu ki, sanki bir yanda toplumu daha “ileriye” götürmek isteyenler, Batıcı “ilericiler” vardı da, diğer yanda da, buna karşı direnen, “gerici” İslamcı bir halk tepkisi söz konusuydu! İşte, halkın “gerici”, Batıcı “asker sivil aydınların” “ilerici” olduğu anlayışı ta buralara dayanır.¹²

Olayın, “Batılılaşma” olayının ikinci boyutu daha sonra arkadan gelir!..

Batılılaşma süreci, fetihçiliği değil de Devletçi de olsa üretim faaliyetini esas aldığı için -almak zorunda kaldığı için- yani, kapitalistleşerek Batı'lı kapitalist bir ülke gibi olma hedefine yöneldiği için, zamanla, tıpkı tarlaya ekilen bir tohumun çimlenmeye başlaması gibi o da kendi diyalektik inkârını yaratmaya başlar!..

Türkler için, tarih boyunca ilk kez, üretim faaliyetini esas alan yeni bir toplum içinde, yeni bir yaşamın yolu açılmaya başlamıştır. Evet, “Batılılaşma” sürecini başlatan asker-sivil Osmanlılar bu yolu “Devleti kurtarmak” için açmışlardı. Yani, ilk aşamada onların sadece bir tarihsel devrim çabasıydı. Ama bu süreç, zamanla kendi maddi

¹¹ Bu düşünceler fetihçilik zemininde oluşan toplumsal DNA'lardan, yani kültürden kaynaklanıyor... Bu nedenle, aradan yüzyıllar geçmiş olsa bile, bunların, ortamını bulduğunu sanınca hemen hortlayarak gün ışığına çıkıvermesine şaşmamak lazım! Ne demek istediğimi anlamışsınızdır herhalde!.. Öyle ki, artık 21. Yüzyılda yaşıyor olmamız bile bu gerçeği değiştirmiyor! „Osmanlı'yı küllerinden yeniden yaratma“ hayali kuranlara bir bakın, „Birinci Dünya Savaşı'nın henüz bitmediğini, açılan parantezi kapatma“ çabası içinde olduklarını yazıp çizenerlere bir bakın yeter!..

¹² İdris Küçükömer gibi bir de bunun tam tersi görüşte olanlar var tabii!.. Ona göre de doğru olan tam tersidir!! Yani onlara göre de, dinci, „batıcı Beyaztürklerin“ „gerici“ dedikleri „ilerici“ olmuş oluyorlar!! Allah kahretsin, öyle bir „aydın“ kitlemiz var ki, mekanik düşünme konusunda üstümüze yoktur... Oturup da işin özünü araştırmak, işin diyalektiğini kavramaya çalışmak falan yabancıdır bunlara. Zihinsel dünyalarını işgal eden ideolojik virüsler onların belirli kalıpların dışına çıkarak düşüncelerine engel oluyor... Ama ne yapalım, elimizdeki malzeme bu!..

temellerini yaratarak, bu kez süreci başlatanlara rağmen ilerlemeye devam etti ve yeni bir toplumsal zeminin ortaya çıkmasına yol açtı. “Batıcılara” rağmen modernleşen-kapitalistleşen yeni bir Türkiye tablosuydu bu!..